Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1.

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK LITTERATURHISTORISK FORSKNING

Ny följd. Årgång 7

1926

UPPSALA 1926

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

UPPSALA 1926
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

ALMQUISTS SVIAVIGAMAL

Av

HJALMAR SUNDELÖF

De Almquistska skrifternas kronologi har länge varit ett svårlöst och mycket omdiskuterat problem. Vid dateringen av den nordiska sagoserien Sviavigamal ha åsikterna kanske varit mer skiljaktiga än beträffande något annat arbete. Sagorna ingingo i imperialoktavupplagans andra band 1849[1], och olika dateringar ha gjorts, alltifrån Almquists första framträdande under Manhemsåren och fram till denna tidpunkt.

Warburg förlägger i Schück-Warburgs litteraturhistoria 1913[2] Sviavigamal till tiden före 1820 och påpekar, att sagorna närmast äga intresse som prov på Almquists götiska sympatier.

Böök åter hävdar i Samlaren 1917[3], att sagocykeln säkerligen diktats på 1840-talet och framhåller som huvudskäl härtill den realistiska, nyktra, ofta skämtsamma och ironiska stilen.

Holmberg slutligen framför i Samlaren 1919 en tredje åsikt.[4] I sin avhandling 1922 är han fullt övertygad om dennas riktighet.[5] Vad som för Böök varit huvudskälet, är också för honom det avgörande — men för en datering till 1820-talet för huvudmassan av

---

[1] Omtryckta i *Saml. Skr.* 15, 1923. Hänvisningar och citat gälla detta senare tryck.

[2] SCHÜCK-WARBURG, *Ill. svensk litteraturhistoria* III, 1913, sid. 418.

[3] BÖÖK, *Bidrag till de Almquistska skrifternas kronologi, Saml.* 1917, sid. 224—29.

[4] HOLMBERG, *Kronologien i Törnrosens bok, Saml.* 1919, sid. 182—9.

[5] HOLMBERG, *C. J. L. Almquist.* Från Amorina till Colombine, Sthlm 1922, sid. 100—110. Citeras: Avhandl.

Sviavigamal![1] Holmberg har emellertid även andra skäl än det rent stilistiska. Bland Almquists handskrifter finnes nämligen bevarat ett utkast med titeln Ett av företalen till Sviavigamal, avtryckt dels i Kronol. etc. sid. 184, dels i Saml. Skr. 15 Anm. sid. 396, som gör intryck av att vara skrivet, innan planen till Jaktslottsberättelserna och Törnrosens bok koncipierats. Holmberg antar, att denna inledning skrivits i syfte att inordna Sviavigamal i Jordens Blomma och förmodar, att ett brev från Värmland till Henrik Öfverberg av den 9 nov. 1824 kan ge oss den exakta tidpunkten för dateringen. Almquist skriver nämligen där: »Jag har nu ingenting vidare att berätta dig, om icke det, att jag skrivit 4 à 5 sagor. Det hör till framtiden.» —

Almquists avsikt med Sviavigamal var att skapa en svensk hjältesaga, att i berättelseform ge oss »'Sveas krigspoem', eller hjältehistoria genom alla tider och i alla länder».[2] Hans förebild var därvid Ferdusis mäktiga persiska sagoepos Schahnameh (Konungaboken). Ett utdrag av detta i tysk prosaöversättning hade utgivits av J. Görres 1820, och som Holmberg påpekar[3], hade det gjorts bekant i Sverige genom Atterbom i Svensk Literaturtidning 1820 och genom Palmblad i Hermes 1821. Utom det företal till Sviavigamal, som redan omnämnts, finnes ännu en inledning i behåll, avtryckt i Saml. Skr. 15 Anm. sid. 397—8, där Almquist jämställer sitt Sviavigamal med detta persiska skaldeverk. Denna inledning vill Holmberg hänföra till tiden omkr. 1830[4] och anför som skäl därtill de förändrade åsikter, som Almquist låter komma till synes i Jaktslottets slutgiltiga avfattning 1832.[5] Richard Furumo säger nämligen där: »Ferdusi och jag äro alldeles icke storheter, som kunna mätas med varandra».[6] Genom att sammanställa detta yttrande med ett liknande i imperialoktavupplagan 1849[7], kommer Holmberg till slutsatsen: »Emellan dessa båda årtal kan således knappast den

[1] I sin anmälan av Holmbergs avhandling i *Svenska Dagbladet* den 4 dec. 1922 ställer sig Böök tvivlande inför den nya dateringen.

[2] *Saml. Skr.* 15, Minnesfest den första april, sid. 23.

[3] Avhandl. sid. 108.

[4] Anm. till Sviavigamal, *Saml. Skr.* 15 sid. 396 och *Kronol.* etc. sid. 185.

[5] HOLMBERG har använt denna inledning som en länk i sin beviskedja i diskussionen om Jaktslottets tillkomsthistoria. Se *Kronol.* etc. sid. 198. Jfr även HENRY OLSSON i *Samlaren* 1924: *MannaSamfund,* sid. 122 f. Inledningens tillkomsttid skall diskuteras i det följande.

[6] *Saml. Skr.* 5, sid. 79.

[7] *Minnesfest den första april,* sid. 24.

Törnrosinledning ligga, där Almquist-Furumo på fullt allvar gör anspråk på äran att kunna berätta en Svensk Schahnameh. Tvärtom är det troligt, att han med Richard Furumos ord i Jaktslottet velat där inskjuta en polemik just mot sin egen tidigare inledning till Sviavigamal. Då denna passus i Jaktslottet skrivits, har han tydligen redan insett planens omöjlighet.»[1]

Emot Holmbergs resonemang är först att invända, att Richards yttrande i Jaktslottet *ej* har att göra med en *Svensk* Schahnameh utan med »historier och avhandlingar om *hela världen*[2] ifrån dess begynnelse till dess slut, och det ordentligt». Detsamma framhålles på det andra ställe i Jaktslottet, där Ferdusi för första gången nämnes. Herr Hugo erinrar sig »ingenting mindre än detta storverk av Ferdusi, som i ett enda kolossalt skaldestycke, Schahnameh, omfattade hela Persiens öde, glänsande hjältetavlor och olyckor. Vad kunde vara ståtligare än att i det vackra himmelska lugnet på hans eget slott, i kretsen av ej så litet djupsinniga, snillrika och glada anhörige, få se för sig målas någonting ditåt? ja, något mycket mer, *emedan hela världen är mer än Persien*[3]».[4] Almquist har sålunda i Jaktslottet satt det väldiga persereposet i samband med Törnrosberättelserna i *sin helhet* och drömt om att av sin Törnrosens bok kunna göra en *hela världens* Schahnameh. Denna tanke på en skildring av »hela världen ifrån dess begynnelse till dess slut» var icke någonting nytt utan endast Almquists gamla älsklingsplan, som han skulle förverkliga. Som Holmberg påpekat[5], var det just Jordens Blomma som i första hand skulle ingå i Törnrosboken. Att den persiska hjältedikten varit av en viss betydelse för ett samlingsverks tillkomst, bekänner Almquist, då han i Jaktslottet låter herr Hugo säga till Richard: »Bästa du! kom med dina stycken så, att de alla tillsammans bilda ett enda stort, ordentligt och förståndigt helt. Jag är intagen härav, det är min käraste tanke: jag har alltid haft den, och *jag eldades ännu mer därav, då jag läste Ferdusis verk*[6].»[7] *När* Almquist stiftade denna närmare bekantskap med Ferdusi är ovisst. Det kan ha skett 1820—21, och i så fall kanske Schahnameh varit en sporre för tillkomsten av

[1] *Kronol.* etc., sid. 186.
[2] Kursiv. här.
[3] Kursiv. här.
[4] *Saml. Skr.* 5, sid. 17.
[5] *Kronol.* etc., sid. 189 f.
[6] Kursiv. här.
[7] *Saml. Skr.* 5, sid. 79.

Jordens Blomma, men det kan ju också ha skett senare.[1] Eventuellt har Almquist först 1832 blivit mera intresserad för det persiska eposet genom en engelsk översättning, som detta år utgavs av J. Atkinson: The Sháh Námeh translated and abridged. Hur härmed förhåller sig är emellertid av mindre betydelse, när det gäller att datera Sviavigamal.

Av synnerlig vikt är däremot ännu en invändning, som kan göras mot Holmbergs resonemang. Det finns nämligen inga bevis för att Almquist över huvud taget haft några planer på en Svensk Schahnameh under 1820-talet. Det företal till Sviavigamal, som antagligen tillkom 1824 (jfr ovan sid. 151), ser nämligen ut att omöjligen kunna inleda en svensk »hjältehistoria genom alla tider och i alla länder». Det heter där: »Jag lever nu, men jag skriver, sjunger ock om *mycket okänt, som ligger långt bakom mig i den dunkla tiden.*[2] . . . Jag satt vid sjöstrand och såg *tavlor ur forntiden*[2] . . .». Almquist skulle säkerligen icke ha formulerat inledningen till en »Sverigehistoria» på detta sätt. Däremot passar företalet utmärkt till några sagor, och man skulle därför kunna våga det antagandet, att Sviavigamal av 1824 endast varit begynnelsen till en fornnordisk sagosamling. Denna kan ju ha utgjorts av de i brevet till Öfverberg nämnda sagorna, men omfattade icke, vilket senare skall visas, de »4 à 5 sagor» (se Kronol. etc., sid. 187), som ingingo i imperialoktavupplagan. Något större intresse för denna samling har Almquist tydligen icke haft, och hur obetydliga dessa sagor faktiskt ha varit, framgår därav, att han år 1834 antingen helt och hållet glömt dem eller också ej ansett dem värda att publiceras. De finnas nämligen ej medtagna i brevet till Atterbom den 2 mars 1834.[3] Där upptog Almquist annars, åtminstone efter vad forskningen hittills uppvisat, alla sina otryckta arbeten (såväl redan färdiga som dem han ännu hade outförda) med undantag av några sådana bagateller som Friherrinnan och Ifrån Leonard. Att början till en Sverigehistoria i berättelseform skulle ha existerat, därtill i den omfattning som den i imperialoktavupplagan, visar sig sålunda redan på denna grund som osannolikt. Ty varför skulle Almquist ha utelämnat Sviavigamal, när han i övrigt helt och hållet blottade sina diktarplaner för Atterbom?

[1] I *Hinden* omnämnes Ferdusi i förbigående på tal om manuskripttiden (*Saml. Skr.* 5, sid. 483).

[2] Kursiv. här.

[3] SCHÜCK-WARBURG, *Ill. svensk litteraturhistoria* III, sid. 430.

Påtagliga bevis för planer på en Svensk Schahnameh påträffa vi däremot i Almquists produktion efter 1838. Hans enastående entusiasm för denna sak kommer kanske bäst till synes i den minnesruna över Ling, som han författade för Aftonbladet den 5 och 7 juni 1839.[1] Efter att helt kort ha berört gymnasiarkens betydelsefulla gärning, övergår Almquist till att behandla »den Lingska verksamhetens andra sida, strävandet för Nordisk poesi». Här har Ling misslyckats, »men på ett så betydelsefullt sätt, att det skall befinnas värdigt den högsta uppmärksamhet». Detta utvecklar Almquist närmare:

»Inom den italienska poesien finnes en företeelse, mutatis mutandis så lik Lings strävande, att vi ej kunna neka oss nöjet att påminna om den. Vi mena Bojardo. Vem känner nu Bojardo? och vem läser hans Orlando inamorato? I Bojardos själ hade den tanken uppgått, att i ett enda jätteverk förena och genom bearbetning till ett organiskt helt bilda alla de otaliga strödda och sins emellan skenbart osammanhängande folkdikterna om Karl den stores kämpar, samtligen grupperade kring hjälten Roland (Orlando), såsom störst av dem alla. Denna tanke — som i poetisk tanka är Italiens största — var Bojardos; för att utföra den, samlade han vidsträckta materialier, arbetade i många år, skrev otaliga vers, och hans livs varmaste gnista utgjordes av hans strävan för sin Orlando. Arbetet misslyckades fullkomligt; men det misslyckades så, som stora verk äga att misslyckas: det blev nämligen villkoret och grunden för ett annat, efterkommande, som fullkomligt lyckades: Ariostos Orlando Furioso. Man finner gärna, att det är efter denna metod mänskligheten arbetar i sin verkstad; och ingen blick på tingen är kortsyntare, än den, som anser det fallna vara synonymt med det onödiga, det ändamålslösa, det förlorade. Icke behöver man på grund härav truga sig till att förtjusas av den tråkiga Orlando inamorato, men man kan förtjusas av Bojardos tanke, som Ariosto med snille upptog och gjorde till ett verk för seklerna.

Lings tanke för livstiden var, att i ett enda jätteverk förena, bearbeta och till ett organiskt helt sammangjuta allt, vad de nordiska sagorna berätta om asarnes bosättning i Skandinavien, grupperat kring Sigge Fridulfsson (Oden), den störste hjälten bland dem alla. Föreställer man sig detta såsom tavlan av det svenska sam-

[1] Denna artikel ingår i *Minnesfest den första april* och föregår sålunda *Sviavigamal* i imperialoktavupplagan (*Saml. Skr.* 15, sid. 10—21).

hällets grundläggning, och, vidare fortsatt, såsom ett skilderi av dess utbildning genom tidevarven, så bleve ett sådant poem för oss vad Firdusis Schahnameh är för Persien; och vår själ kan, i fosterländsk mening, ej förtjusas av någon större poetisk tanke.» (Sid. 13—14.)

Almquist uppehåller sig i fortsättningen rätt utförligt vid Lings misslyckande och orsakerna härtill samt avslutar sin artikel på följande sätt:

»Gå vi igenom vad vi sagt, så ser det ut, som skulle vi i Asarne finna ingen enda förtjänst; ty ett poem, som saknar både människoskildring (det inre spelet) och händelseskildring (det yttre spelet), måste just ej besitta någon egenskap att tala om. Det är så också. Lings Asar hava ingen förtjänst, mer än den, att vara till. De utgöra den största svenska poetiska tankes enfant perdu. Ingen skall läsa dem; och likväl skola de *för framtiden verka, vad intet svenskt poem hittills verkat.*[1] Detta låter fullkomligt som en gåta, och dock är det ingen annan än den, som mänskligheten i sin stora arbetsmetod genom seklerna alltid företett. Om Huss veta nationerna föga mer, än att han brändes: men om Luther veta vi alle, att han gav oss seger.» (Sid. 21.)

Med kännedom om artikelförfattarens tänkesätt under denna tid och hans fantastiska, djärva planer i övrigt,[2] är det icke svårt att förstå, *vilken* han tänker på, när han nämner Luther, och när han talar om Ariosto som Ling-Bojardos efterträdare. Almquist meddelar oss helt enkelt här den betydelse, Ling haft för tillkomsten av Sviavigamal och ägnar Asabarden en hyllning för de misslyckade Asarne, som dock blivit »villkoret och grunden» för Sveriges Schahnameh.[3] — Hur intimt denna artikel sammanhänger med Sviavigamal, framgår också därav, att det företal, i vilket sagosamlingen jämställes med Ferdusis verk, till större delen återfinnes här (sid. 14 rad 25—sid. 16 rad 8). Vid en detaljjämförelse kommer man till det resultatet, att företalet måste vara det äldre. I tidningsartikeln förekomma en del mindre tillägg och förtydliganden, som klart peka i denna riktning. En svensk Schahnameh var sålunda i juni 1839 redan under utarbetande. I det följande får jag tillfälle att närmare söka bestämma den tidpunkt, då den påbörjades.

[1] Kursiv. här.
[2] Se exempelvis WERIN, *C. J. L. Almquist.* Sthlm 1923, sid. 32—35.
[3] En parallell till ett dylikt skrivsätt finnes i *Prästens ställning i tidevarvet,* som författats vid ungefär samma tid. Se *Saml. Skr.* 9, Inl. sid. XXI.

När Almquist ordnade sina Songes, var han likaledes full av åtrå att kunna förverkliga sin storslagna plan. Det är hovmarskalken, som uttalar önskemålen:

»Jag upprepar det — eller måhända har jag icke sagt det förut, och då upprepar jag det icke, utan säger det för första gången — att jag på Jaktslottet skulle vara nöjd ändock, blott jag hade poemer, sånger, tavlor och avhandlingar över alla kretsar, som finnas i universum: ur alla naturens och andens riken. Jag hade dymedelst här i Sverige vad Puranas äro i Indien, och det vore gott; *därjämte ville jag äga en svensk Schahnameh,*[1] d. ä. hela vårt Sveriges hjältehistoria uppränd i en enda skaldeväv, likasom Firdusi har Irans; ja, i få ord, jag ville detta. Jag tycker jag kunde väl få min önskan uppfylld, vid betraktande av, att i sig själv ingenting är omöjligt. Jag har förut nämnt, att jag i min jaktslottsblick över världen, i det jag förstår sanningen såsom i grund lögn, och lögnen såsom i botten sanning, icke är en bramin, ej en buddaist, ej en schaman, ej en eldsdyrkare, ej en thasi (arab), ej en abrahamid (varken vanlig hebré eller kabbalist), ej en grek, romare, fransos, tysk eller amerikan; utan jag är svensk. Det är svenskheten, som jag har uttalat genom vad jag antytt: genom förklarandet av vad slags blick, jag har över världen. *Europa skall en gång lära sig förstå vad det svenska vill säga.*[1] Ännu så länge vet ingen, att det skandinaviska innebär en stor sak för sig. Det svenska, som av Gud fått att nu allt mer tränga sig fram till sitt urliv, sitt eget i språk, tankar, ljud, tavlor och värld, är någonting över både det braminska, buddaistiska, persiska, thasiska och grekiska. — Men låtom oss återkomma till våra Songes, dessa små gnistor på firmamentets ocean: det är bäst. *Ack, vad jag — för att tala rent ut — gärna ändock skulle vilja sättas i ställning att få lyssna på något härligt epos snart: några Odysséer, Iliader, Gerusalemmiader, Orlando Furioso's eller Lusiader: några nämligen, som förr icke funnits: det skulle vattnas i min mun och gjuta strålar om min själ.*[1] Men under tiden låtom oss höra på flera songes; ty det är dock bäst så länge, och kanske blir det aldrig mer.»

Ett stycke nedanför fortsätter Almquist:

»Richard blickade också upp på sin värd. Så ömma, så outsägligt milda ögon hade han väl aldrig kastat på någon människa, som på herr Hugo i denna stund. Hade han blott haft något enda epos

[1] Kursiv. här.

eller till och med drama hos sig, så hade han säkert framtagit det. Men han kom tyst med sig själv överens om, att, så fort han såg sig hemma, låta sin städerska leta efter i lådor, soffor och skrin, om ej möjligen något av detta slag funnes, varmed han kunde göra den barnslige, men så innerligt gode och himmelskt älskvärde gubben ett nöje. Det föll honom in, att till och med någon dag, om det blev fult väder, *berätta en hel svensk Schahnameh*[1] för sin värd och hans anhörige, för att härigenom bevisa herr Hugo sin hyllning, giva en gärd åt hans idiosynkrasi, och förljuva stunder, på vilka det, i anseende till slask, ej vore lämpligt att promenera i den yttre världen.»[2]

Holmberg har i Kronol. etc. visat, att samlingen av songes, som trycktes först 1849, »redan 1843 var till stor del (möjligen fullständigt) ordnad» (sid. 204), och i inledningen till Saml. Skr. band 13 förmodar han, att detta skett redan före våren 1842 (sid. VIII). Nu äro samtliga songes, enligt vad det vill synas, diktade före år 1839, och den möjligheten ges därför, att redaktionen av desamma verkställts redan i slutet av 1838 i samband med ordnandet av de gamla manuskripten för imperialoktavupplagans första band. Att publiceringen det oaktat lät vänta på sig så länge kan i första hand ha berott på A. F. Lindblad, vars hjälp vid hyfsandet av melodierna Almquist mot förmodan gick miste om[3], och i andra hand, som Holmberg påpekat, på förläggarens, S. I. Laserons, konkurs. Under alla omständigheter torde man kunna förlägga det citerade styckets författande till något av åren 1838—42.

Hur intresserad Almquist under 1839—40 var av Sviavigamal, har redan Böök påpekat och belyst med exempel ur företalet till Amorina och novellen Målaren[4]. Men därtill finnas en del manuskript bevarade, som helt visst ge oss en fingervisning för vår datering av »Sveas krigspoem». Det är dels några »till hälften odechiffrerbara anteckningar» under rubriken »Samlingar till Sviavigamal», dels ett utkast »Ett kapitel i Sigtunasagan». Holmberg har i Saml. Skr. daterat dem till troligen »mitten eller slutet av 1830-talet»[5], men tidigare i Kronol. etc. har han även gjort dateringen: »troligen från slutet av 1830-talet, möjligen från

[1] Kursiv. här.
[2] *Saml. Skr.* 14, sid. 101—103.
[3] Se *Saml. Skr.* 17, Inl. sid. XXX.
[4] A. a., sid. 226 f.
[5] *Saml. Skr.* 15, Anm. sid. 398 f.

40-talet».[1] Om man jämställer dessa försöksdateringar med vad redan anförts om Almquists planer i denna uppsats, blir man fullt övertygad om, att den sistnämnda är sannolikast. Almquist har tydligen just vid denna tid varit fast besluten, d. v. s. så mycket denne orolige ande kunde vara detta, att försöka skriva »en hel svensk Schahnameh». Och utan tvivel stod denna upptagen som en av de viktigaste punkterna på hans arbetsprogram. Den skulle i annat fall ej avsatt så många spår i hans samtidiga produktion. Men icke nog härmed. Sviavigamal finnes också omnämnd i pressen: i Eos N:o 6, lördagen den 19 januari 1839. Det är C. J. Lénström, som i en recension av de då nyutkomna Törnrosbanden, säkerligen instruerad av Almquist, ger allmänheten en antydan om, vad den har att vänta från den produktive författaren, utgivaren av »den största och snillrikaste cykel af Vitterhetsalster, som werlden eger». Lénström säger sig ha hört omtalas en hel del arbeten »redan tryckta, men outgifna: Isidorus, Semiramis, Under hoppets träd, Skönhetstårar, samt många otryckta: Swangrottan på Ipsara, *Swia Vigamal*[2] m. m.» Detta torde vara första gången som Sviavigamal omnämnes i tryck, och säkerligen har den djärva tanken att berätta »Sveriges sagor, ända ifrån urminnes» uppstått endast kort tid dessförinnan. Planen är nämligen framsprungen ur en optimism och en tilltro till sig själv, som då kanske mer än någonsin besjälade Almquist, när tidvis allt var honom en lek och ingenting omöjligt. När han förberedde världshistoriens utgivande i tvenne jättearbeten: ungdomsverket Jordens Blomma i imperialoktavupplagans första band och Menniskoslägtets saga eller allmänna verldshistorien förenad med geografi, ansåg han det säkert som en brist, att han ännu icke ägnat sina krafter åt sitt eget lands historia och geografi. Resultatet blev, att han först begynte Sviavigamal, Sveriges Schahnameh, och senare det vetenskapliga arbetet Om den Skandinaviska Nordens betydelse för Europas fornhistoria. I fråga om geografien hade han icke mindre stolta planer. I tidningsartikeln Konstens förhållande till politiken i Dagligt Allehanda N:o 30 1839 utvecklade han nyttan för »statsvisheten» av att äga en skildring av fäderneslandets städer och provinser i novellform.[3]

Så populär som Almquist var vid denna tid, hyste han inga

---

[1] *Kronol.* etc., sid. 187 f.
[2] Kursiv. här.
[3] Se *Poesi och politik: Saml. Skr.* 9, sid. 186.

betänkligheter att jämställa sig med Persiens Ferdusi, vars Schahnameh kanske åter låtit tala om sig genom den kritiska upplaga jämte fransk översättning, som just år 1838 börjat utges av J. Mohl. När Ling ett halvår senare slutade sina dagar, fick efterföljaren Almquist en kraftig sporre i sitt arbete.[1] I djärv förtjusning drog han då parallellen Bojardo-Ariosto—Ling-Almquist, och i ett berusningens ögonblick drömde han om att göra sitt Sviavigamal till »ett verk för seklerna» (jfr ovan sid. 154): »jag inser ganska väl, att detta aldrig skall glömmas, utan läsas, höras och beundras så länge jorden går och Sverige står».[2] Man får icke glömma, att Almquist i vida kretsar skattades mycket högt. År 1839 skrev B. E. Malmström: »Hvem känner icke samtidens mäktigaste och mest bizarre poetiske genius *Förf. till Törnrosens bok*, honom, efter hvars namn jag anar att ett nytt tidehvarf i vår vitterhet skall uppkallas?»[3]

När Almquist gick att begynna Sveriges Schahnameh, tänkte han troligen för forntidens vidkommande utnyttja sin ungdoms sagocykel, som kan förmodas ha kommit till rätta vid ordnandet av de gamla manuskripten för imperialoktavupplagan. Det är kanske därpå, han syftar i det nya företalet: »När jag fick fatt på fragmenterna efter denna världssaga, vart jag mycket glad».[4] Bl. a. hade han fått ett välklingande och hemlighetsfullt namn på »Sverigehistorien», vilket för denne författare inte var det minst viktiga. Att närmare utreda hur mycket som blivit bevarat i »Sveas krigspoem» av den gamla sagosamlingen torde numera ställa sig omöjligt, men vad jag i det följande vill visa, är, att huvudmassan av imperialoktavupplagans »hjältehistoria» måste vara skriven efter 1838. Sviavigamal intar därigenom ej någon särställning bland Almquists arbeten. Slående paralleller till dess tillkomsthistoria ha vi i Drottningens Juvelsmycke[5] och Silkesharen på Hagalund.[6]

När Almquist i Songes utvecklade sina planer på en »Sverigehistoria», var det närmast i anledning av »Odens polska», »denna

[1] Se förbindelseleden mellan *Minnesfest den första april* och *Sviavigamal*, sid. 21 f. Även här har Almquist delvis skrivit av det nu kasserade företalet (jfr denna uppsats, sid. 155), då han uppräknar grekernas Dionysiaka, Efesiaka o. s. v. (*Minnesfest*, sid. 22).

[2] *Sviavigamal*, sid. 37.

[3] B. E. MALMSTRÖM, *Blick på Svenska Vitterhetens närvarande tillstånd* 1839, *Saml. Skr.* VIII, 1869, sid. 352.

[4] Anm. till *Sviavigamal*, *Saml. Skr.* 15, sid. 397.

[5] Se HENRY OLSSON, *C. J. L. Almquists Drottningens Juvelsmycke*, *Samlaren* 1919, sid. 85 f.

[6] Se BÖÖK, a. a., sid. 205 f.

urgamla hymn, denna ur-songe», som tillhörde »själva Sigtunas äldsta dagar», och som stod »nära begynnelsen av hela vårt svenska Schahnameh eller den Skandinaviska hjältesagan».[1] Att denna songe, »Sång till människooffret i det stora Blothuset i Sigtuna», hör tillsammans med 1820-talets Almquistska diktning, har Holmberg redan sökt visa.[2] Döden var för swedenborgaren Almquist övergången till ett bättre livs härlighet, och då han i sina fornsagor skulle skildra asarnes offerhandlingar, fann han det helt naturligt att låta körerna sjunga om offrens glädje inför Valhalls, d. v. s. Murnishimlens sällhet. I imperialoktavupplagans Sviavigamal, som författats under realismens tid, betraktas döden helt annorlunda t. o. m. som föremål för mänsklig rädsla. Holmberg har observerat denna skillnad, och med sin uppfattning om sagosamlingens tillkomsttid har han måst låta Almquist skriva sin blothymn inte 1824 utan några år senare »i nyvaknat svärmeri, långt från Värmlands friskhet och med Stockholmsatmosfären av mysticism och problem åter fläktande kring tinningarna». Utgår man från, att blotkvädet skrivits i anslutning till ungdomssagorna, vilket förefaller som det naturligaste, får man också en annan syn på dessa. De torde närmast ha varit en skildring av asaläran, och i så fall är sannolikt den beskrivning på själva offerceremonierna, som i Songes föregår blothymnen[3], hämtad från dem. Att de troligen skrevos för Jordens Blomma[4], styrker oss i denna förmodan. Lamm har påpekat, hurusom denna samling tydligen ej blott skulle »ge en mytisk skildring av jordens skapelse och människans första utveckling, utan också en översikt av de religionssystem, som människosläktet genomgått, innan det hunnit fram till kristendomen».[5] I Manhemsboken har Almquist behandlat uppkomsten av dessa »fornverldens filosofemer» (mythsystemer och kosmogonier) och upptagit tvenne av dem till närmare granskning: den persiska dualismen och asaläran.[6] Dessa ha tydligen varit de två, som mest intresserat honom. I Ormus och Ariman har han behandlat den förstnämnda. Det ligger nära till hands att anta, att han i Sviavigamal behandlat den senare.

Sagocykeln om Oden och hans asar blev emellertid under göti-

---

[1] *Saml. Skr.* 14, sid. 104.
[2] Avhandl., sid. 215 f.
[3] *Saml. Skr.* 14, sid. 104 f.
[4] *Kronol.* etc., sid. 184 f.
[5] *Studier i Almquists ungdomsdiktning, Samlaren* 1915, sid. 198.
[6] *Handlingar till upplysning i Manhemsförbundets historia 1820,* sid. 15 f.

cismens dagar endast ett ofärdigt, obetydligt arbete. Kanske blev aldrig författaren själv belåten med sitt verk, i varje fall slängdes det snart undan i en vrå och föll i glömska. Först nära ett och ett halvt decennium senare skulle det åter plockas fram ur gömmorna. Och när Almquist då grep sig an med Sveriges Schahnameh hade givetvis 1820-talets asasagor sin betydelse för gestaltningen av mindre partier i de nya berättelserna. Vid denna tid hade Almquist kanske fler järn i elden än någonsin. Överhopad med göromål har han tydligen, sedan han författat inledningen, Håtuna saga och Sigtuna saga, sett sig nödsakad att lägga »Sverigehistorien» åt sidan. Men för att ha den nyutstakade planen i friskt minne har han skrivit ned ett P. M. att ha till hands, då tid och krafter kunde ge honom en möjlighet att återuppta det avbrutna arbetet. Då dessa anteckningar ge oss författarens egna åsikter om verket, dess plan och dess tendens, bli de av väsentlig betydelse för vår framställning, och de återges därför här i sin helhet, efter Holmbergs tryck i Saml. Skr. 14, sid. 282:

»P. M.

Sviavigamal kan få en stark och klar plan på följande vis.

H. Hugo är på det godmodiga och fosterländska sättet stortalig om Norden, och kommer i den hänförelse till att, efter den akad. avh. om goticismen[1], utbryta i det som står på 1:a bladet i vita konceptet.[2]

Detta upptager Furumo med ett tyst leende — och säger litet därefter, att han om Norden kunde framställa en räcka av slikt — — men med villkor att H. H. anser det för *intet.*

Detta utvecklas något, varefter F. giver Inledningen d. v. s. 'Odins ankomst till Mälaren'.

(NB. Reflexionen blir naiv, genom ironien emedan refl. [naivdödaren] därigenom själv dödas.)

H. H. säger därom, att det är väl intet, och fortgår det på såd. sätt så är det rättvisligen att kalla intet, men vi kunna därmed *mora* oss tills någon kommer som gör något.

---

[1] Härmed avses säkerligen, som WERIN förmodar, Om goticismen i poesien (*Saml. Skr.* 17, Inl., sid. LXIX). Brevet om den skandinaviska Norden, som HOLMBERG i en not antar, kan det omöjligen vara.

[2] Törnrosinledningen till Sviavigamal (*Saml. Skr.* 15, sid. 397) enl. Holmbergs anm.

Därmed slutas Inledn. och så kommer Håtuna Sagan, varefter Sigtuna Sagan &c &c &c —

Märkes, att på grund av Sturlesons och Eddans utsagor om Odins egenskaper, det övernaturliga kan då och då klart karakt. förekomma, ehuru på ironisk grund. Det övern. står där då aldrig såsom förf:s eller styckets egendomliga, utan ironiskt (refl.-dödande) taget ur Sturles. och Eddastoffet.

Nu kan stoffet, anden och planen hava 2 olika, men bägge fullt klara och verksamma tendenser 1:o den *negativa* (hum. ir. kom. &c) men alltid godm. och naiva (genom refl.-dödande), att raljera över lärda framställningar [ ][1] Edda forntiden 2:o *positivt*, djupt, varmt, rikt poetiskt, som, ehuru utan allt anspråk på faktisk vitterhet eller giltighet, visar fram sakerna så som de *på det hela* gingo, men poetiserande.»

Vad Almquist här utvecklar, är ingenting annat än hans nya estetiska åskådning, tillrättalagd för Sviavigamal. Utförligt framlade han sitt program om dessa »bägge fullt klara och verksamma tendenser» inom konsten, en negativ och en positiv, i den franska avhandlingen om framtidens poesi, som han skrev för Lundaprofessuren i november 1838. I Lingkarakteristiken (jfr sid. 154) fick han ett lämpligt tillfälle att framhålla detsamma särskilt beträffande de historiska skaldeverken. Ling hade ju varit den främste förkämpen för fornsagornas popularisering, men han hade haft ett stort fel: han hade ej varit poet »i egentlig mening». Almquist klandrade hans stränga urkundstrohet: »Han tyckes icke hava förstått, att den poetiska sanningen i sagan kan finnas fullkomlig och ren, fast utan faktism. Tavlan av ett land, skildringen av dess seder, kunna vara korrekt riktiga, om ock de personer, som omtalas, hetat annorlunda eller aldrig funnits, ja, om själva de händelser, som berättas, icke ens tilldragit sig. Det är på detta sätt dikt kan vara något helt annat än lögn; kan stundom vara dess fullständigaste motsats och sanningens bästa bundsförvant: den stora sanningens nämligen. Ty viktigare och större är en ren intuition, en ren bild av ett helt folks liv, rikt och sant framställd, än att veta om den föreställde personen just hetat Oluf eller Ubbe; om han bott vid Gripsholmsviken, eller vid Granfjärden.»[2] — I Songes var Almquist inne på

[1] Oläsligt ord.
[2] *Minnesfest den första april,* sid. 16 f.

samma sak i samband med herr Hugos uttalade förhoppningar på en svensk Schahnameh: »Hellenismen gick dock slutligen långt uti den stora konsten, att begripa sanningens och lögnens sammangjutande till ett: därav dess Charis, och därav överhuvud den rent grekiska konstens odödlighet. Den förföll väl; emedan grekerne slutligen slogo sig uteslutande på att finna sanning, likasom de från början haft för mycken lögn uti sig; men uti vissa ironiska fenomener, i synnerhet i Homeri Odyssé, är jämvikten emellan sanning och osanning så träffad, att detta epos, av allt europeiskt, avspeglar livet renast».[1] Det var sålunda ironien, som skulle hjälpa skalden med »sanningens och lögnens sammangjutande till ett». För Almquists vidkommande var det icke endast Homerus, som därvid var läromästare: »Hos Homerus finna vi ock den fina ironi, som uträttar, att gudar och gudinnor bliva uthärdeliga, ja, angenäma att höra och se. *Hos Sturleson och nästan i alla våra sagor möter oss en andedräkt av sådant i ännu betydligare skala.*[2]»[3] Det var tydligen närmast med dessa förebilder, som Almquist författade »Sveas krigspoem».

Det bästa exemplet på det ironiska elementet i Sviavigamal torde vara den gång på gång återkommande anspelningen på Odens siarförmåga. När Almquist först fann på detta uppslag, tänkte han inte använda det i den utsträckning som senare blev fallet. Han tecknade sig det till minnes i det förut omnämnda utkastet till Ett kapitel i Sigtunasagan: »Oden beskriver här huru han liggande på magen (i magnetiskt tillstånd) skådar i alla tiders *förflutna* händelser, samt, liggande på rygg med slutna ögon, ser i det tillkommande. Detta utvecklas, samt huru han då ock läser i alla de sagor och böcker, som i en framtid skrivas om honom själv och annat. Om Hugin och Munin m. m.»[4] Senare fann emellertid Almquist uppslaget alltför bra för att endast använda det i ett enstaka kapitel. Genom att i stället utnyttja Odens siarförmåga i hela sagocykeln, kunde han allt emellanåt skildra det övernaturliga, emedan det då kom att vila på ironisk grund. Och följande Furumos råd i Mythopoiesis framställde han redan i inledningssagan vid styckets presentation Odens magnetiska egenskaper, så att sagosamlingen från början kunde framstå »alldeles naturlig, sann och frisk för åhöra-

[1] *Songes* (*Saml. Skr.* 14), sid. 101.
[2] Kursiv. här.
[3] *Minnesfest den första april,* sid. 19.
[4] Anm. till *Sviavigamal* (*Saml. Skr.* 15), sid. 398.

ren».[1] I Kronol. etc. har Holmberg förlagt en del av inledningssagan och en del av Sigtunasagan till slutet av 1830-talet eller möjligen 1840-talet just på grund av, att denna Odens trollkonst där omtalas (sid. 187 f.). Men han tycks icke ha observerat, att det finnes anspelningar på densamma också i de andra tre sagorna och i Odensala saga icke mindre än 13 gånger (i 9 av de 20 demisagorna). Under sådana omständigheter torde det väl icke råda något tvivel om, när åtminstone den sistnämnda sagan är författad.

Almquist har inte varit sparsam, då det gällt att tillgodose den i promemorian omnämnda negativa tendensen. Sagocykeln överflödar av humoristiska anakronismer. Böök har framhållit Sviavigamals likhet i detta avseende med Strindbergs Svenska öden och äventyr.[2] Likaså äro de parodiska elementen otaliga. Som exempel må blott anföras parodien på Lings Asarne 1833 i inledningssagan.[3] Som redan framhållits, var Almquist i sin kritik av Asabarden mest missbelåten med hans stora noggrannhet och urkundstrohet. Det var därför helt naturligt, att han i Sviavigamal angrep honom just på denna punkt. I sjätte sången av sitt jätteverk hade Ling framställt ett stort fältslag, för vilket han mot vanligheten icke ägt någon historisk grund. Själv påpekade han samvetsgrant detta i anmärkningarna.[4] Men för Almquist blev naturligtvis denna inkonsekvens en utmärkt anledning »att raljera över lärda framställningar».

Även i Håtuna saga har Almquist uttalat sig om den samtida litteraturen. Där har han gått så långt, att han t. o. m. deklarerat sin litterära ståndpunkt. När Gylfes sångsmed Ojan Tuve i nionde demisagan skildrar för Odin »de bägge folken nordanskogs och sunnanskogs, som hava varit släkt, men nu äro skilde», är det inte bara en beskrivning på jotuner och gauter utan också i mycket en karakteristik av fosforister och göter:

»Så är ock göternes sed, att mest sova om natten, så att de se mindre på månen; men om dagen vaka de, fröjda sig av solen, äro lustige till dans, och slåss gärna.

Men vi jotuner vaka oftast om natten, skådande på månen och stjärnorna med vis blick, därav vi veta många ting, som göterne ej

---

[1] *Saml. Skr.* 14, sid. 268 f.
[2] A. a., sid. 225.
[3] Jfr *Kronol.* etc., sid. 187. Ungefär samtidigt skrev Almquist företalet till *Amorina* 1839, där han parodierade en annan göt: Geijer (Böök, a. a., sid. 216 f.).
[4] Ling, *Asarne* 1833, Bihang, sid. 20.

förstå; och om dagen äro vi allvarsamme, så att vi föga dansa eller kriga; men sova oftare, när solen är uppe» (sid. 66).

»... vi häruppe säga man och kvinna; men göterne kalla mannen karl och kvinnan mö. Därav har ock hänt, att de kalla vårt land häruppe Manhem; men de därnere äro så kära i ljudet karl, att de nämna sig alle helst karlar, och själve deras föreståndare eller konungar heta som oftast Karl i namn. Och på kvinnan hava de så många namn, utom mö, att de helst bruka ett olika i varje bygd» (sid. 65).

Vid karakteristiken av göterna har tydligen Tegnér och hans diktning fr. f. a. varit åsyftad.

För Holmberg har Gylfes anspelning på »Trymers sång över guldvivorna» i tionde demisagan (sid. 71) tett sig som meningslös[1], men har man i minnet, att Almquist i samma kapitel talar om »jotunernes barn i höga norden», som kunna trollkonsten »att sia i vatten än i dag» (sid. 69), ledas tankarna osökt till Atterbom och hans blomdiktning.[2] — Mot slutet av den tionde demisagan uttalar så Odin-Almquist sin åsikt om de två folken-litteraturströmningarna. I överensstämmelse med sin ståndpunkt vid 1830-talets slut markerar han sitt avståndstagande från dem bägge:

»*Säll är den man, o Gylfe, som vet att vara måttligt vis, och sover om natten, då vaka icke tarvas.*[3] ...

Gylfe sade: så har jag ock hört, att sunnanskogs kvinnan är föga hövisk, och vi älska ej lättfärdiga ibland Jumalas folk.

Rätt så; må icke sunnanskogs män eller kvinnor vara dig till mönster, om de äro lösaktige och övermodige. *Jag har icke satt göterna till mål för dig*[4]» (sid. 74).

Detta sista kan Almquist knappast ha skrivit utan att ha haft Tegnér i tankarna. Om så skulle vara fallet, kan man t. o. m. våga sig på en bestämd datering för denna del av Håtuna saga: våren 1839. I mars hade ju Tegnér i Georg Adlersparres Skugga till Svenska Folket riktat ett kraftigt hugg mot Aftonbladet och rabulismen, och det är då icke förvånansvärt, om Almquist i sitt under arbete varande Sviavigamal gav honom en snärt tillbaka för hans lättfärdiga leverne. — Att Almquist över huvud taget kom att i sin sagocykel beröra dagens litterära fejder, förefaller kanske

[1] Anm. till *Sviavigamal*, sid. 404.
[2] ATTERBOMS *Samlade dikter* utkommo 1837—38.
[3] Kursiv. här. Jfr HOLMBERGS avhandl., sid. 110.
[4] Kursiv. här.

egendomligt, men har säkerligen sin grund däri, att han just vid denna tid hade sitt huvud fullt med planer på en omfattande litteraturkritik. Denna skulle utövas av Herr Hugos akademi, som också för den skull konstituerats år 1838. Våren 1839 var akademiens recensionsutskott i full verksamhet med »ett vittsyftande kritiskt verk, ämnat att särskilja 'tvenne världssträvanden'».[1] Dessutom planerade Almquist tvenne avhandlingar: Om fosforismens betydelse inom svenska poesien och Om goticismen i poesien . . .[2].

Men i Sviavigamal insmögo sig också andra aktuella spörsmål. Samhällsförbättraren Almquist var alltför livligt verksam under denna tid, för att icke hans reformplaner skulle komma till synes även i hans »Sverigehistoria». Asarna komma till Jotunheim med humanitetens och upplysningens läror. När de på Gylfes välkomstfest bli trakterade med flugsvampslag, brännvinets föregångare, uttalar deras hövding sitt misshag över denna dryck (sid. 54). Samtidigt förkunnade Almquist de absolutistiska lärorna i folkskriften Arbetets ära[3] och i tidningsartikeln Om folknöjen betraktade ur politisk synpunkt[4] i Dagligt Allehanda.[5] — Men Oden har också annat att undervisa Gylfe om. Han vill göra landets alla trälar till fria tjänare, och han ger »tvingmännen» »en ny lära om tjänarskapet»: »Det är tjänarens lott, att icke vara träl och icke herre. . . . Ej alla hava av gudarne den kraft, att helt lätt vara herre utan att svindla och falla, efter ingen binder och stödjer en sådan; men trälen står bunden och fastgjord så, som ingen människa bör vara, och det är skam och fegt. Men mitt emellan herre och träl är tjänarens lott. Han är ej så fri att han faller: ej så bunden, att han står fastläst. Så skall den nya lyckan vara kring Mälarstrand» (sid. 62). I Svenska fattigdomens betydelse hade Almquist redan med iver och intresse, i överensstämmelse med liberalismens program, framhållit, hur lyckan skulle kunna bli bofast i de svenska hemmen genom ett bättre förhållande mellan herre och tjänare. — Men främst är naturligtvis asarnas reformiver inriktad på kvinnans frigörelse. Mer än en gång få de anledning att förundras och vredgas över jumalaflickornas och tussadekornas förtryckta ställning.[6] Vid sin första

[1] *Saml. Skr.* 17, Inl. sid. XXXIII f.
[2] *Saml. Skr.* 17, Inl. sid. LXVII f.
[3] *Saml. Skr.* 12, sid. 16.
[4] *Saml. Skr.* 9, sid. 203.
[5] Jfr BÖÖK, a. a., sid. 228 f.
[6] Sid. 72 f., 95 f., 204 f. Jfr BÖÖK, a. st

lagsättning bland jotarna begagnar också den vise och milde domaren Oden-Almquist tillfället att stifta en ny lag: »Ingen skall nödga en mö att bliva hans kvinna, emot hennes vilja» (sid. 238). Och för Gylfe predikar han: »Säll är den släkt, där kvinnan går glad och fri; där skall hon fröjdas av sitt liv, och giva släkten barn, som kunna både blomstra och kämpa» (sid. 74).

I Sviavigamal ha sålunda berörts en mängd spörsmål, som egentligen icke höra dit. Och alla de ironiska, parodiska och anakronistiska inslagen göra till synes »Sveas krigspoem» till något »ganska rasande» (sid. 24), »något alldeles utan rim och reson» (sid. 23). Men härom förklarar Almquist genom herr Hugo: »nöjet av det besatta strider alls icke emot erkännandet av förnuftet och emot bifall till dess välde; ty vi hylla icke det orimliga, som sådant, när vi le däråt; utan tvärtom känna vi blott det dumma, som härigenom parodieras, nedrivet, vilket just på förnuftets vägnar glädjer oss, och stärker oss i det kloka.» Och så tillägger hovmarskalken: »Dessutom bör jag säga dig (han talar till den berättande Richard), att utom allt det parodiösa tillika finnes mycket rättfram-klokt i din berättelse, som du kanske icke heller anar: nämligen livsskildringen hos den där tidens folk, och bosättningsmålningen» (sid. 112). Härmed äro vi inne på Sviavigamals andra tendens: den positiva.

Almquist ville med sina sagor ge en rikt poetisk och varm framställning av vår forntid. Ännu i Hermitaget var han ingen vän av en »tidevarvsmålning» och avsade sig äran av att »föreläsa i historien över seder och bruk»[1], men nu ville han åstadkomma en skildring, visserligen »utan allt anspråk på faktisk vitterhet eller giltighet», men som visade »fram sakerna så som de *på det hela* gingo, men poetiserande». Det gällde för skalden att ha sinne, »divination», »att fatta och återgiva det, som i varje tid, i varje land och hos varje folk utgjort det sanna tillståndet».[2] Härvid var Almquist lärjunge till Scott, vars stora insats just var studiet av tid och miljö för uppnående av tids- och lokalfärg. Almquist var också mån om att framhålla den stora skillnaden mellan Sviavigamals realistiska sagor och herr Hugos mytologiska drömstycken. De senare tillhörde hans »barndomstycken», hans »lilla mytiska

[1] *Saml. Skr.* 5, sid. 93.
[2] *Minnesfest den första april,* sid. 17.

period».[1] Richard Furumo förklarar, innan han begynner »Sveas krigspoem»: »... vad jag likväl högtidligt vill hava anmärkt, är den omständigheten, min nådige herr Hugo, att jag med ordet saga här alldeles icke förstår något slags symbolisk eller allegorisk framställning, såsom herr Hugo gjort då han begagnat detta ord i sin Mythopoiesis; utan nyttjar jag saga i den enkla meningen av blott och bart berättelse, hurudan den ock för övrigt må vara».[2] — Denna skillnad har också Georg Scheutz påpekat i sin recension av Sviavigamal i Aftonbladet: »Denna dunkelhet öfver ställningar och förhållanden vid Mälaren för omkring ett par årtusen sedan, låter Richard Furumo skingra sig så vidt ske kan, på den icke mythiske utan blott skildrande skaldens sätt; följaktligen med ledning af de upplysningar som återstå oss, sedan alla mythopoetiska påfund blifvit afsöndrade. Man får alltså vid genomläsningen af dessa sagor tänka sig att händelserna *tilldragit sig i det närmaste så, som de här skildras*, eller att de *sannolikast* kunnat tilldraga sig så; hvilket uppenbart är en helt annan föreställning om en sagas föremål än den vanliga.»[3] Scheutz avtrycker även större delen av inledningssagan för att »roa läsaren» med »den deri skildrade besynnerliga *konseqvensen af Sturlesons uppgift om Odins siareförmåga*», i det han betonar, att detta »Furumos infall» får betraktas »såsom ett skämtsamt affärdande af mythpoesien, och en öfvergång till den svenska sagan på fullt allvar».

För att kunna ge oss en så vitt möjligt verklighetstrogen poetisk skildring av vår fornhistoria måste Almquist »flitigt eftersöka allt vad därom blivit i arkiverna bevarat, och redligt omtala det».[4] När han grep sig an med sin Schahnameh, var han inte obevandrad i Sveriges historia. Redan i början av 1830-talet hade han på kronprinsens uppdrag författat Historisk minnesbok för svenske bonden i allmänhet och för svenske soldaten i synnerhet, vilken i det flärdlösa framställningssättet förebådade sådana folkskrifter som Arbetets ära och Gustaf Vasa i Dalarne. Här liksom senare i Sviavigamal sattes Oden som portalfigur till den svenska historien: »Han grundlade svenska lynnet, samt satte folkets seder och bruk uti lag».[5]

[1] *Mythopoiesis, Saml. Skr.* 14, sid. 232 f. och 268 f.

[2] *Minnesfest den första april,* sid. 25. Jfr inledningen till Människosläktets saga (sid. 10): »Det förstås, att jag här tagit ordet *Saga* icke i bemärkelsen av dikt, utan av ursprunglig och egentlig folkberättelse i skildrande mening».

[3] Rec. av imp.-okt.-uppl:s andra del: *Aftonbladet* d. 6 dec. 1849.

[4] *Minnesfest den första april,* sid. 17.

[5] *Saml. Skr.* 17, Inl. sid. XLII f.

Almquist hade sålunda i viss mån redan en grundritning till sin Sverigehistoria i berättelseform. För den del, som blev färdig, utgjordes källorna huvudsakligen av eddorna och Snorres Ynglingasaga. Från Ling hämtade Almquist antagligen icke mycket mer än själva uppslaget (jfr ovan sid. 155). Skämtet med Asabarden i inledningssagan är redan omnämnt.

Åren 1838—39 anslöt sig Almquist ännu[1] till den allmänt vedertagna åsikten, att jotarna tillhörde en finsk folkstam. För att förstå »det sanna tillståndet» hos detta fornfolk, var det därför helt naturligt, att han ägnade sig åt studiet av de finska fornsångerna. Niak i Sigtuna saga har alldeles tydligt haft Wäinämöinen till förebild. Visserligen hade de finska sagohjältarna redan 1819—20 blivit bekanta i Sverige genom Schröters Finnische Runen och Svensk Litteraturtidnings utförliga recension därav[2], men det oaktat vill man helst förlägga författandet av sagan om trollkarlen vid Uarka kvarnälv till den tidpunkt, då större delen av Sviavigamal skrevs. Ehuru Niak skall lära Rose »fornyrdalaget», talar han nämligen till honom på klingande hexameter (sid. 125). Detta förefaller ju mycket egendomligt, men kan få sin förklaring därav, att Almquist just vid 1830-talets slut ansåg hexametern som »genuin» för svenska språket.[3] Han tänkte också pröva detta versmått i några arbeten, enligt vad som framgår av en manuskriptförteckning från 1840-talet. Under rubriken Hexameter väsendet återfinnas där bl. a. titlarna till tvenne dikter Vanasol och Grimur, vilka säkerligen hört samman med Sviavigamal och Arctura eller Sagan om Grimur Galt.[4] Sviavigamals likhet med Arctura ha Lamm och Holmberg påpekat. Intressant i detta sammanhang är då Ekholms förmodan, att det finska inslaget i Arctura tillkommit först efter Kalevalas utgivande år 1835.[5] Kanske har det finska elementet inarbetats i Arctura åren 1838—39, samtidigt med att denna saga iordninggjorts för tryckning och samtidigt med att Almquist författat sagan om mjölnaren Niak, Jolmos Jolmaks broder, som spelade kandele för asen Rose i »jumalamånens glans», då allt var stilla och »Sampostenen teg».

[1] Brevet om den Skandinaviska Nordens betydelse etc., som antagligen författats några år senare (se nedan sid. 172), visar en annan uppfattning.

[2] Jfr Anm. till *Sviavigamal*, sid. 401 f.

[3] Se *Saml. Skr.* 17, Inl. sid. LXVI.

[4] Se *Saml. Skr.* 17, Inl. sid. LVIII.

[5] EKHOLM, *Folksaga och folkvisa i Almquists diktning, Samlaren* 1919, sid. 19, noten.

Böök har gjort gällande, att Almquist utom Lönnroths finska fornsånger även skulle ha begagnat sig av P. A. Munchs historiska arbeten.[1] En undersökning härutinnan ger vid handen, att Sviavigamalsförfattaren helt säkert ej tagit intryck av norrmannens strängt kritiska forskning. Böök hänvisar för sitt antagande till Scheutz i dennes förut nämnda recension. Men Scheutz har icke angivit Almquists källor utan endast gjort en kort resumé av de sista landvinningarna på fornforskningens område. Helt naturligt omnämner han därvid den framstående Kristianiaprofessorns senaste arbete om fornsvenskans och fornnorskans språkbyggnad, vilket endast kort tid dessförinnan utgivits på svenska i Stockholm. — Om sålunda Almquist vid Sviavigamals författande saknat kännedom om den norska språk- och historieforskningen, har han i stället utan tvivel med intresse tagit del av »de nyaste antiqvariskt-osteologiska undersökningarna i kummelgrifter, jettegrafvar och ättehögar» (Scheutz) i Sverige. Det betydelsefullaste arbetet på detta område är S. Nilssons Skandinaviska Nordens ur-invånare, 1838—43.

Ynglingasagans och Snorre-eddans Odenska invandringssägen har särskilt ur en synpunkt varit ett synnerligen tacksamt ämne för Almquist. Han har nämligen fått tillfälle att beskriva en trakt, som sedan barndomen varit honom väl förtrogen. Redan som liten pojke hade han hyst ett enormt intresse för geografi, och detta följde honom livet igenom.[2] I Sviavigamal kunde detta älsklingsintresse komma helt till sin rätt, när det gällde att skildra själva hembygden. Almquist behövde inte använda sin fantasi, när han skulle beskriva de nejder, som hans asar och vaner genomvandrade. Själv hade han många gånger färdats samma vägar, och vid Skarvens stränder, där Oden steg i land för att bygga sitt nya hem, hade Almquist själv en gång drömt om att få slå sig ner som nybyggare. Det var till samma kära Mälarbygder, han också förlade de ungefär samtidigt författade folklivsskildringarna. När Oden skickade ut Rune och Rose att skaffa granris, var det helt säkert ingen slump, att Almquist styrde deras färd just till Anavey och Driva i Bromsboda. Nej, här fanns det finaste granriset i hela trakten, ty själva Kvast-Lisa insamlade här sina »grankvistar av smidigt, ljusgrönt, ungt och präktigt slag».[3]

---

[1] A. a., sid. 227.
[2] Se *Kartans behag, Saml. Skr.* 4, sid. 246 f.
[3] *Grimstahamns nybygge, Saml. Skr.* 12, sid. 68.

Nära förbunden med Almquists hembygdskärlek är hans intresse för etymologi. Härvid är han en entusiastisk lärjunge till Rudbeck. Sviavigamal överflödar av mer eller mindre fantastiska namnförklaringar. Almquist vill nämligen gärna visa, att Uplandsbygdens flesta ortsnamn äro minnen från asatiden: »asarna gåvo alla orter i det nya landet namn såsom de ville; och de hava behållit namnen allt intill denna dag» (sid. 90). Etymologen träder oss till mötes redan under 1820-talet i Semiramis och Ormus och Ariman. Men dessa första försök kunna icke tillnärmelsevis jämställas med den nordiska sagocykelns mängder av etymologiska hugskott. Söker man däremot bland Almquists skrifter från senare år, finner man snart tvenne, vars samhörighet med Sviavigamal i berörda avseende är iögonfallande. Det är Människosläktets saga 1839 och avhandlingen Om den Skandinaviska Nordens betydelse för Europas fornhistoria, som i brevform inleder De dödas sagor 1845.

Det sistnämnda arbetet är av intresse även ur andra synpunkter. Redan Scheutz framhåller i sin Aftonbladsartikel dess nära samband med Sviavigamal i framställningen av Baldersmytens tillkomst, och Böök, som i sin uppsats i Samlaren upptagit även denna fråga till behandling,[1] ansluter sig till denna åsikt. Några detaljolikheter i de två verken, som peka hän på en åsiktsförändring hos Almquist, ha emellertid kommit Böök att förmoda, att den vetenskapliga avhandlingen skulle vara senare. Denna förmodan visar sig vid en närmare undersökning endast till en del riktig. En jämförelse mellan brevet och de olika sagorna i Sviavigamal ger nämligen vid handen, att huvudparten av sagocykeln tydligen författats tidigare, men att Valtuna saga med visshet måste ha författats samtidigt med eller senare än brevet. Tolkningen av namnet Manhem kan utgöra ett exempel på Almquists förändrade åsikter. I Håtuna saga är det Gylfes land (sid. 65), men i Valtuna saga (sid. 166) och i brevet (sid. LXVII f.) är det »det första och egentliga» asalandet i vår nord. Likheterna mellan brevet och Valtuna saga äro så många, att jag nöjer mig med att anföra några slående exempel. I den vetenskapliga avhandlingen utvecklar Almquist en alldeles ny teori om, att Thule varit ett apobaterion, likaväl som Kaukasien, och att Nordens folk före den stora floden ägnat sin dyrkan åt Baldur den gode, den antediluvianske Bal (Val). »Men dertill sällade sig sedan dogmerna om Bal i postdiluviansk mening

[1] A. a., sid. 227.

antingen såsom underjordisk, genom vulkaner uppblossande eld, eller såsom öfverjordisk, i åskan dundrande och med ljungeld förstörande; hvarföre han i dessa begge fall, såsom vredens, hämndens och förhärjelsens fasansfulle demon, endast genom de utsöktaste offer troddes vara att försona» (sid. LXIV f.). I Valtuna saga ger oss Niak alldeles samma redogörelse för religionsutvecklingen:

»Skall nu här icke mera blotas och slaktas åt Val? ropade han.

Men då vet jag ett: här skall i stället spelas åt Val; och det skall jag göra.

Ty det har jag hört, att förrän man blotade åt den höge Gimles herre, sjöng man åt honom och spelade.

Det var i fordomtid. Då sade man icke: Val gapar med hunger efter den bundnes kött på hargen, och Jumalas näsborrar vädra ångan av den levande brinnandes låga, såsom en söt lukt.

Ändock sken glans ur Vals höga hall på den tiden, och Gimle stod spänd över rosiga ängars doft.

Därföre vill jag sitta vid älven och spela under Gimles tak, såsom det skedde i fordna år, *innan det stora vattnet kom, och då Val var god*[1]» (sid. 190 f.).

I brevet talar Almquist om galliska offer »i heliga sjöar (gallsjöar?), der offren nedsänktes» (sid. XCIII). I Valtuna saga (sid. 151 f.) få vi en livfull skildring av en sådan offerhandling, då asen Fyse ömkligen avlivas vid valfiskens (jfr brevet, sid. CXLI) helgedomshus vid Valstanäs (jfr brevet, sid. XCIV). — Dessutom bjuda de tvenne arbetena på en mängd överensstämmelser, när det gäller Almquists fantastiska namnforskning.[2]

För att få en någorlunda antaglig datering för Valtuna saga är det sålunda betydelsefullt, om man ungefärligen kan bestämma den tidpunkt, då Almquist författat sin vetenskapliga avhandling om den skandinaviska Norden. Av allt att döma har han för denna till en del byggt på S. Nilssons förutnämnda arbete om Nordens ur-invånare[3] — exempelvis om jotarnas Thorsdyrkan — och då detta verk i fullständigt skick utkom först 1843, skulle alltså brevets författande kunna förläggas till något av åren 1843—45. En felaktighet i imperialoktavupplagan 1849 styrker oss i dessa

[1] Kursiv. här.

[2] En detaljiakttagelse kan anföras i detta sammanhang: År 1839 betraktar icke Almquist *Fresta* som något »ursvenskt ljud» (företalet till *Amorina,* sid. XV), men i Valtuna saga är det *Frejs stad* (sid. 157).

[3] Nilssons undersökningar omnämnas i en not, sid. CVIII.

antaganden. Innan Richard Furumo begynner Sviavigamal, säger han: »Då utber jag mig likväl, att först få omtala Odins ankomst till Norden, därpå Håtunasagan, och så Sigtunasagan, med alla sina demisagor, vilket i själva verket intet annat är än kapitel: så Onsalasagan, så Uppsalasagan — ack, minsann blir det icke något.»[1] Här finnes ej Valtuna saga upptagen, då Almquist däremot omnämner en annan, Uppsalasagan, som saknas i sagocykeln! — I manuskriptet till det andra av de två bevarade företalen har Almquist senare med blyerts tillskrivit namnen på de olika sagorna, och här finnes ej heller Valtuna saga medtagen: »Det är först Håtuna saga, så Sigtuna saga, så Odensala saga, [så Upp][2]sala saga och sedan alla de sagor som efter komma».[3] — Som synes måste Sviavigamal tidigare haft ett annat utseende. Furumos yttrande i imperialoktavupplagan 1849 måste otvivelaktigt vara en rest från en tidigare avfattning. Holmbergs förmodan, att sagocykeln lämnats till tryckning redan 1842[4], får härigenom ett synnerligen kraftigt stöd.

När Almquist med den vetenskapliga avhandlingen om Nordens betydelse något av åren 1843—45 åter kastade sig in på fornhistoriens område, upptog han tydligen på nytt arbetet med sina sagor. Omåttligare som han ju blev med åren, utvidgade han nu också planen. Innan han gav sig in på en skildring av vanernas rike, »Uppsala välde», ville han utförligare redogöra för Sigge Fridulfssons rike, »Sigtuna välde» (se Brevet, sid. CLXXII och Sviavigamal, sid. 264). Följaktligen lade han Uppsalasagan åt sidan tillsvidare och begynte utvidgningen av sagocykeln om »Sigtuna välde» med Valtuna saga. Vilka skildringar denna första avdelning av Sviavigamal för övrigt skulle omfatta, få vi närmare reda på sid. 260—61: det är berättelsen om, »huru Gylfe kom till Sigtuna på gästabud och sånger», om Njords, Yngves och Thors »valfärder och äventyr i de okända landen», om »huru Skade kom till Odin, huru Njord en tid vistades på Noatun, och huru han vart drott i Sigtuna, efter Sigges död» o. s. v.

Samtidigt med Valtunasagans författande har sannolikt också Odensala saga undergått en omarbetning. Ekholm har förmodat,[5] att berättelsen om de två jotadekorna Liuvandel och Anavej, som

[1] *Minnesfest den första april,* sid. 25.
[2] Det inom klammer satta partiet är oläsligt enl. Holmberg.
[3] Anm. till *Sviavigamal,* sid. 398.
[4] *Saml. Skr.* 13, Inl. sid. VIII.
[5] A. a., sid. 28.

fått till uppgift att under dagen med skäror ta av klövern på en äng och under natten åter sätta fast varje stjälk på sin rot (sid. 219 f.), skulle vara hämtad ur Hyltén-Cavallius' och Stephens' samling Svenska Folksagor och Äfventyr I (sid. 229), vars första häfte utkom år 1844.

Någon detaljerad plan för sin »Sverigehistoria» uppgjorde nog Almquist aldrig. Men om han fortsatt sina berättelser, hade han kanske införlivat både Gustaf Vasa i Dalarne och Ryska minnet i Norrköping med Sviavigamals sagocykel. Redan från början av sin författarbana drevs han av ett begär att skriva något, som kunde bli »ett helt Folks egendomsläsning».[1] Med sina folklivsskildringar i slutet av 1830-talet var han på god väg att kunna nå detta mål. Men som han framhöll i sin artikel om folknöjen[2], gällde det icke bara att skriva *om* folket utan också att skapa en *bildande och roande* läsning *åt* folket. Hans medverkan i den Lundequistska folkskriftsserien var ett led i denna strävan. Men även hans fornnordiska sagocykel får man helt visst räkna hit. Vad Almquist vid denna tid närmast avsåg med sitt författarskap, var väl att i en serie genrebilder måla en bild av Sverige och svenskarna i såväl nutid som förgången tid. Programmet för denna verkligt svenska diktning meddelade han först i Svenska fattigdomens betydelse 1838. Hur Almquists intresse under dessa år alldeles särskilt upptogs av svenska förhållanden, framgår bl. a. därav att han nu också förberedde »en fullständig historisk och geografisk ordbok öfver Sverige».[3] Detta jätteverk kom emellertid aldrig till utförande, i likhet med så många andra av Almquists planerade arbeten. Med de historiska berättelserna blev det också jämförelsevis klent beställt. Det så stort anlagda Sviavigamal blev ju aldrig mer än en torso. Man skulle på Almquist och hans sagocykel i viss mån kunna tillämpa, vad han själv år 1826 skrev om svenskarna och deras företag: »Innevånarne hava mycket en egenskap att ledsna i sina företag, avbryta vad de börjat, somna in, eller börja på annat sätt. Detta är beklagligt; men naturligt. Sedan de med stor användning av kraft, — ej alltid eftertänksamt, — begynt företag av vidsträckta förhoppningar: finna de understundom, såsom det händer på jorden,

---

[1] LAMM, a. a., sid. 99.
[2] *Saml. Skr.* 9, sid. 208.
[3] R. G:SON BERG, *Almquists bok om Sverige,* i *Sv. Dagbl.,* landsortsuppl 30/8 1913.

att deras berg frambringar (eller möjligen kan frambringa) en råtta».[1]

Emellertid uppgav Almquist aldrig tanken på att fullfölja sitt historiska sagoverk. I imperialoktavupplagans tredje del, som utkom 1850, får Furumo sina påminnelser: »kom ihåg, att du är oss skyldig Sviavigamals vidare sagor»[2], och i ett manuskript från Amerikatiden ger herr Hugo honom en ordentlig uppsträckning, för att han aldrig fullbordat sitt Sviavigamal.[3]

Sedan denna uppsats förelåg tryckfärdig, har jag haft tillfälle att genomgå Kungl. Bibliotekets utlåningsbok åren 1836—49. Förteckningen på av Almquist lånade böcker visar sig vara av stort intresse, då den överraskande tydligt ger stöd åt min framställning av Sviavigamals tillkomsthistoria. Av 27 arbeten utgöres en tredjedel av sådana, som Almquist säkerligen lånat för att begagna vid utarbetandet av »Sveriges sagor ända ifrån urminnes»:

1839, Juni 22: Firdusi — 2 delar
(Lings död har manat Almquist att snarast möjligt söka fullborda Sveriges Schahnameh.)

1841, Maji 24: Nyerups Edda
(Sviavigamal, omfattande inledningssagan, Håtuna saga, Sigtuna saga, Odensala saga och Uppsala saga, förberedes till tryckning.)

1843, Febr. 23: Björners Kämpadater
Møinichens Nordiske Folks Övertroe
Nyerups Edda
Mars 10: Firdusi
Hjalmars och Orvars saga
Johnstones Antiquitates Celto-Scyticœ
Ingvar Vidfarles Saga
(Almquist tar på nytt itu med sitt lands fornhistoria. Han författar avhandlingen om den Skandinaviska Nordens betydelse. Sveriges Schahnameh fortsättes, men resultatet blir synnerligen magert: endast Valtuna saga.)

---

[1] *Svenska nationens förhållande till litteraturen, Saml. Skr.* 4, sid. 276.
[2] *Saml. Skr.* 16, sid. 169.
[3] Holmbergs avhandling, sid. 132.